

СПОМЕНИК ВАСИ ЧАРАПИЋУ
MONUMENT TO VASA ČARAPIĆ

Завод за заштиту споменика културе града Београда
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade

Фронтални изглед споменика
Front view of the monument

СПОМЕНИК ВАСИ ЧАРАПИЋУ

Парк на скверу између улица Француске, Браће Југовића и Булеvara деспота Стефана

Културно добро

Смрт Васе Чарапића на Стамбол капији, акварел Анастаса Јовановића, око 1858. (извор: Музеј града Београда, инв. бр. У 1035)

The Death of Vasa Čarapić at the Stambol Gate, watercolour by Anastas Jovanović, c. 1858, source: Belgrade City Museum, ref. No. U1035

Током XIX и почетком XX века, бројни јавни споменици се посвећују ратним херојима, анонимним војницима, истакнутим личностима културног и политичког живота, владарима и значајним историјским догађајима. У процесу конституисања националне свести и идентитета посебно је била значајна традиција истицања култа бораца, која

је и у оквиру националних идеологија европских држава заузимала посебно место. Уобличавање таквог типа патриотског култа мртвих може се пратити од Француске револуције преко популаризације у европским оквирима током XIX, да би током последњих деценија XIX и првих деценија XX века он досегао врхунац.

Одбор за подизање споменика у Београду 1930. године први пут предлаже да се подигне јавни споменик у знак сећања на Васу Чарапића. Међутим, тек након Другог светског рата долази до реализације споменика овом чувеном војсковођи и јунаку. Споменик је подигнут 1951. године, на скверу испред Ратничког дома (данашњи Дом Војске Србије), као рад знаменитог аутора, академског вајара Радете Станковића.

Прослављање празника из националне историје Србије и величање јунака Првог српског устанка, као и средњовековне историје, кроз подизање меморијала, поред доминантног тока обележавања сећања на НОБ, у времену након Другог светског рата спада у нови дискурс присутан од почетка педесетих година XX века. Процес надовезивања тековина револуционарне борбе НОБ-а на традиције ослободилачке борбе против Отоманске империје интензивира се с припремама и обележавањем 150-годишњице Првог српског устанка. У том смислу, већ 1953. године започето је масовније подизање споменика устаницима који преузимају доминантну улогу у меморијалном дискурсу, а који ће на годишњицу, 1954. године, доживети кулминацију. Крајњи циљ процеса било је потврђивање континуитета револуционарне и устаничке борбе и, напоследку, глорификација НОБ-а, стога и подизање Споменика Васи Чарапићу ваља посматрати у том контексту.

Јавна скулптура један је од најбитнијих сегмената у делу Радете Станковића, међу којима су и нека од његових најбољих остварења. У раздобљу од 1945. до 1988. године, не рачунајући сарадњу с Аугустинчићем, Пином Грасијем и Ајдином Путешом, уметник је израдио петнаест јавних споменика, од којих је већина била посвећена НОБ-у. Стилски третман Станковићевих јавних споменика остаје у домену реализма и натурализма, што се примарно огледало у детаљима, попут костима и оружја, нарочито наглашеним на споменицима Васи Чарапићу, Жарку Зрењанину, као и делима *Електромонтери* и *Партизан-борац*. Идејна основа споменика је акцентована идеализацијом и хероизацијом фигуралне форме, док је дубљи симболички смисао усмерен на комуникацију с посматрачем. Дидактичке поруке преносе се путем уздизања приказаног појединца на

Васа Чарапић, репродукција из едиције
Знаменити Срби XIX века, репринт 2006.
Vasa Čarapić, print from the collection
Renowned Serbs of 19th century, reprinted in 2006

ниво иконографске и идеолошке представе о човеку. У том смислу, лице фигура је идеализовано, строго и аперсонално, без портретске сличности, док су покрет и гест носиоци приказане идеје хероизма, било да је реч о борцу НОБ-а, раднику или хероју Првог српског устанка. Истакнути уметник свога доба, Станковић је одлично познавао анатомију, а за сваки рад, вероватно по угледу на Родена, правио је бројне скице и студије анализирајући грађу људског тела и покрет.

Скулптура Васе Чарапића једно је од најуспешнијих уметничких остварења у оквиру Станковићевог опуса и репрезентује све наведене квалитете. Војсковођа

Изглед споменика, педесете године XX века (извор: Историјски архив Београда, ИАБ-1165-А-1-0187)
The monument in the 1950s, source: Historical Archives of Belgrade, sig. IAB-1165-A-1-0187

је представљен као мускулатурна мушка фигура у енергичном искорачу, у тренутку када се спрема да исуче мач. Горњи део тела је покренут унапред, док се на леђима вијори у простор истурена, наборана долама. Такав асиметричан концепт фигуре заостављене у покрету део је класичне традиције, који је у дискурсу европске скулптуре реинтерпретиран током ренесансе. Сличан скулптурални принцип Станковић је применио на Споменику краљу Александру у Нишу, представама радника на скулптури *Електромонтери*, као и у бројним рељефним приказима. На доњем делу Споменика Васи Чарапићу исписано је име аутора: *Р. Станковић*, као и

назив ливнице: *Пластика Бгд*.

Постамент споменика, изведен од светлог камена, третиран је сведено, у форми монолитног кубуса, без декоративне обраде и с урезаном инскрипцијом, постављеном на фронту, која садржи име *Васа Чарапић*. Подест је првобитно конципиран као камена правоугаона површина, благо уздигнута од нивоа тла и смештена као прилаз, испред споменика.

Простор сквера између улица Француске, Браће Југовића и Булеvara деспота Стефана изабран је као место за постављање скулптуре јер се налази у непосредној близини некадашње Стамбол капије

(налазила се на данашњем простору Трга Републике), односно приближно одговара месту на којем је Васа Чарапић смртно рањен у јуришу. У данашњем стању сквер је парковска површина с уређеним стазама, зеленилом и другим уобичајеним елементима.

Монументалне јавне споменике у другој половини XX века изводила је генерација уметника који су по образовању припадали стилским токовима академизма и сецесије, попут: Антуна Аугустинчића, Фране Кршинића, Лојзе Долинара, Радете Станковића, Вање Радауша, Иве Лозице и других. Та генерација вајара након Другог светског рата задржава своја стилска опредељења формирана до 1941. године, заступајући естетику традиционалних пластичних вредности, која се кретала у оквиру антропоморфизма и натуралистичком и реалистичком третману форме. Такав естетски став надовезивао се на идеолошке захтеве које је пред уметнике постављала ангажована уметност током педесетих година XX века, односно социјалистички реализам. У том смислу, антички хероји предратног периода замењени су анонимним херојима револуције, којима су додати наративност, симболика, идеализација и патос. Посматран у том контексту, Споменик Васи Чарапићу представља један од најранијих и уједно репрезентативан пример новог дискурса југословенске јавне скулптуре, која се удаљава од преовлађујућег тока представљања хероја НОБ-а и значајно је остварење међу јавним споменицима подизаним током педесетих година XX века, а чији су аутори били истакнута имена југословенске скулптуре из периода пре Другог светског рата. Споменик Васи Чарапићу уједно је међу најуспешнијим уметничким остварењима Радете Станковића.

Као меморија на значајне догађаје и личности из националне историје, и као дело истакнутог аутора, академског вајара Радете Станковића и репрезентативно остварење монументалне јавне скулптуре из педесетих година XX века, Споменик Васи Чарапићу је утврђен за културно добро 2019. године.

Детаљ споменика са инскрипцијом аутора
Detail of the monument with the sculptor's name inscribed

Литература:

- Божовић, А. (2017), Споменик Васи Чарапићу у Београду, *Наслеђе XVIII* (Београд): 35–44.
- Друга седница Одбора за подизање споменика у Београду (1930), Београдске општинске новине 18, (Београд): 1030.
- Обреновић, В. Н. (2013), *Српска меморијална архитектура 1918–1955*, докторска дисертација, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју уметности.
- Прва седница Одбора за подизање споменика у Београду (1930), Београдске општинске новине 17 (Београд): 958, 959.
- Споменик Васи Чарапићу (1951), *Борба*, 13. август: 2.
- Тимотијевић, М. (2004), Меморијал ослободиоцима Београда 1806, *Наслеђе V* (Београд): 9–33.
- Тодић, М. (1998), *Радета Станковић 1905–1996*, Београд.
- ‘Čarapić Vasa’ (1959), у: *Vojna enciklopedija*, 2, Borda - Enc, ur. Šiljegović V., Beograd: 294, 295.
- Извори:
Документација Завода за заштиту споменика културе града Београда.

MONUMENT TO VASA ČARAPIĆ

THE PARK IN THE SQUARE BETWEEN FRANCUSKA AND BRAĆE JUGOVIĆA STREETS
AND DESPOTA STEFANA BOULEVARD

Cultural property

Изглед споменика, 2016.
The monument in 2016

In the 19th and 20th centuries, numerous public monuments were dedicated to war heroes, anonymous soldiers, heroes of the cultural and political life, rulers, and significant historical events. The traditional cult of the warrior as a significant element in the emerging national consciousness and identity featured prominently in the national ideologies of European states as well. The formation of this sort of patriotic cult of the dead can be traced back to the French Revolution, gaining in popularity in Europe during the 19th

century, and peaking at the turn of the 20th century.

As early as 1930, the Belgrade Monument Board put forward a proposal to erect a public monument to honour the memory of Vasa Čarapić. It was only after the Second World War, however, that the monument was actually built. Erected in 1951 in the square in front of the Hall of Warriors building (currently the Serbian Armed Forces Club), it was sculpted by the prominent artist, academy-trained sculptor Radeta Stanković.

Celebrating Serbian national history festivals and commemorating heroes of the First Serbian Uprising and the medieval period by erecting memorials – alongside the commemoration of the National Liberation War, prevalent in the post-World War II period – is part of a new discourse, practiced since the early 1950s. This process of linking the gains of the revolutionary National Liberation War with the traditions of the liberation movement against the Ottoman Empire intensified amid preparations to mark the 150th anniversary of the First Serbian Uprising. As early as 1953, erecting monuments to honour the insurgents was at its height, with the monuments becoming a dominant element in the memorial discourse, itself culminating in 1954 – the year of the anniversary. The ultimate goal of this process was to reaffirm the continuity of the revolution and rebellion struggle, and, fundamentally, to glorify the National Liberation War. Erecting the monument to Vasa Čarapić should therefore be seen in this context.

Public sculpture is one of the most important elements of the artist's oeuvre, featuring many prominent contributions. Between 1945 and 1988, apart from the collaborations with Augustinčić, Pino Grassi, and Ajdin Puteš, Stanković authored 15 public monuments, most of which were dedicated to the National Liberation War. In terms of style, Stanković's public monuments remain rooted in realism and naturalism, primarily seen in details such as the costumes and weaponry, which are especially prominent in the monuments called *The Electrical Fitters*, *Vasa Čarapić*, *Žarko Zrenjanin*, and *The Partisan Fighter*. The idealizing aspect of these monuments is further accentuated by means of idealisation and heroisation of the figurative form, carrying as it does a deeper symbolic meaning aimed at communicating with the observer. It was at once a way for the didactic messages to be conveyed to the observer by raising the represented individual to the level of the iconographic and ideological notions of humanity. As a result, the faces of these figures were idealised, stern, and impersonal, bearing no resemblance as portraits, while the movements and gestures were the vehicles of representing the idea of heroism, be it a National Liberation War or the First Serbian Uprising hero. As a prominent artist of his time, Stanković's knowledge of anatomy was extensive and, likely following Rodin, he would make numerous sketches and studies for each work, wherein he analysed the anatomy and movement.

The statue of Vasa Čarapić is among the most successful works in Stanković's oeuvre, featuring all the above-mentioned qualities. Čarapić is represented as a muscular male figure taking a forceful step forward as he is about to unsheathe his sword. His upper body is leaning forward, and his creased dolman flaps on his back and extends into the space behind him as a sort of counterbalance. Part and parcel of the classical tradition, such an asymmetrical concept of a figure's arrested movement was reinterpreted into the European sculpture discourse during the Renaissance. Stanković's oeuvre features

Фронтални изглед споменика, 1959 (извор: Архива СУБНОР)
 Frontal view of the monument, 1959, source: Archives of the Union
 of War Veterans of the National Liberation Wars of Serbia

a similar sculptural principle in the monument dedicated to King Aleksandar, located in Niš, as well as in the portrayal of workers known as The Electrical Fitters and in numerous relief sculptures. The lower section of the monument bears an inscription with the name of the sculptor – "R. Stanković" – as well as the name of the foundry – "Plastika Bgd".

The monument's pedestal is made from light stone in the austere form of a monolithic cube, without any decorative treatment and with an inscription of Vasa Čarapić's name placed in the front. The landing was initially conceived of as a

rectangular stone surface, slightly raised and placed in front of the monument as a sort of an access point.

The square between Francuska and Braće Jugovića streets, and Despota Stefana Boulevard was chosen as the sculpture's location as it is in the immediate vicinity of where the Stambol Gate used to stand (in what is now the Square of the Republic) and because it is an approximate location where Vasa Čarapić was mortally wounded during a charge. As it stands today, the square is classified as a park surface, with arranged walkways, greenery, and park accessories.

Monumental public memorials were authored in the second half of the 20th century by a generation of artists such as Antun Augustinčić, Frano Kršinić, Lojze Dolinar, Radeta Stanković, Vanja Radauš, Ivo Lozica, etc., whose education placed them within the stylistic traditions of Academic Art and Art Nouveau. This generation of sculptors retained their stylistic signature, developed before 1941, after the World War II, championing an aesthetic of traditional sculptural values, which stayed within the bounds of anthropomorphism and a naturalistic and realistic treatment of form. This sort of aesthetic position, linked up with the ideologically dictated requirements of producing socially engaged art, i.e. Socialist Realism, was prevalent in the 1950s. As a result, the classical antiquity-style heroes of the pre-war period were replaced with the anonymous heroes of the revolution, with the added elements of narrativity, symbolism, idealisation, and pathos. Seen in this context, the Vasa Čarapić Monument is among the significant public monuments erected in the second half of 20th century and authored by the renowned pre-World War II Yugoslavian sculptors. The Monument to Vasa Čarapić itself is among the most successful works in the author's oeuvre, in which public statues featured prominently. The monument is also one of the earliest and most notable examples of the new discourse of the Yugoslavian public sculpture, which in the 1950s moved further away from the dominant forms of representation of the National Liberation War heroes.

As a memory of important national history events and figures, a work of a prominent author, academy-trained sculptor Radeta Stanković, and a notable example of monumental public sculpture of the 1950s, the Monument to Vasa Čarapić has been classified as cultural property in 2019.

Спомен-дом Радете Станковића, ентеријер
Radeta Stanković's Memorial Home, the interior

References:

- Anonymous, Друга седница Odbora za podizanje spomenika u Beogradu (1930), *Beogradske opštinske novine* 18, (Beograd): 1030.
- Anonymous, Прва седница Odbora za podizanje spomenika u Beogradu (1930), *Beogradske opštinske novine* 17 (Beograd): 958, 959.
- Anonymous, Spomenik Vasi Čarapiću (1951), *Borba* newspapers, 13th August: 2.
- Božović, A. (2017), Spomenik Vasi Čarapiću u Beogradu, *Nasleđe XVIII* (Beograd): 35–44.
- Čarapić Vasa (1959), entry in: *Vojna enciklopedija*. 2, Ed. Šiljegović B., Beograd: 294, 295. Volume 2, Belgrade 1959. 294, 295.
- Obrenović, V. N. (2013), *Srpska memorijalna arhitektura 1918–1955*, PhD thesis, University of Belgrade, Faculty of Philosophy, Department of Art History, Belgrade 2013.
- Timotijević, M. (2004), Memorijal oslobođiocima Beograda 1806, *Nasleđe V* (Beograd): 9–33.

Todić, M. (1998), *Radeta Stanković 1905–1996*, Beograd.

Violeta N. Obrenović, *Srpska memorijalna arhitektura 1918–1955*, PhD thesis, University of Belgrade, Faculty of Philosophy, Department of Art History, Belgrade 2013.

Sources:

Archives of the Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade

